

TÜRK ARŞİV BELGELERİNE GÖRE II. DÜNYA SAVAŞI (1939-1945)
YILLARINDA TÜRKİYE ÜZERİNDEN FİLİSTİN'E YAHUDİ GÖÇLERİ*

JEWISH MIGRATIONS TO PALESTINE THOROUGH TURKEY DURING
WORLD WAR II (1939-1945) ACCORDING TO TURKISH ARCHIVE
DOCUMENTS

Yrd.Doç.Dr.Tahir KODAL*

A- II. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR FİLİSTİN'E YAHUDİ GÖÇLERİ

Filistin'de Makabi'lerin yönetiminde ayaklanan Yahudiler M.Ö 141'de Makedonya Krallığı'na karşı ayaklanıp yeni bir Yahudi Devleti kurmuşlardır. Ancak, bu devlet Roma İmparatoru Vespasianus'un oğlu Titus'un komutasındaki Roma orduları tarafından M.S.70 yılında ortadan kaldırılmış, Yahudiler kılıçtan geçirilerek Kudüs'teki kutsal Mabed'leri yıkılmıştır. Bu olaydan sonra canını kurtarabilen Yahudiler dünyanın dört bir yayına dağılmışlardır. Bu dağılma veya göç olayına Diaspora adı verilmektedir.¹ Bu göç sonrasında Yahudilerin büyük bir kısmı Arabistan yarımadasındaki Arap ülkelerine sığınmışlardır. Böylece Diaspora ile Yahudilerin Filistin'le olan ilişkileri kopmuştur.

Filistin Halife Haz. Ömer'in M.S.638 yılında Yarmuk muharebesinde Doğu Romalıları yani Bizanslıları yenmesiyle Müslümanların yönetimine girmiştir. Bu dönemde, Filistin'de yaşayan Yahudiler İslam Hukukunun kendilerine tanıdığı haklar bağlamında yani Zımmi² statüsünde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu süreçte hem Yahudiler, hem de Müslümanlar açısından üzücü gelişme ise Kudüs'ün işgal edilmesidir. Haçlılar Kudüs ve Filistin topraklarını 1099 yılında ele geçirilip, burada "*Kudüs Latin Krallığı*"nı kurmuşlardır. Ancak, bu krallık uzun süre yaşayamamış, bölgede etkin bir güç

* Bu çalışma, 10-15 Eylül 2007 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde sunulmuştur.
* Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Böl., Sosyal Bilgiler Eğit. ABD/DENİZLİ tkodal@pamukkale.edu.tr

¹ F. Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları, Ankara 1991, s.9.

* İslâm hukuku terimi olarak Zimme; İslâm hâkimiyetini tanımak şartı ile Müslüman toplumun diğer semavî din mensuplarına konuk severlik ve konma sağlayan, süresiz olarak yürürlükte kalan bir tür sözleşmeyi ifade eder. Daha geniş bilgi için bkz.; Cl. Cahen, "Zimme", İslâm Ansiklopedisi, Cilt:13, İstanbul 1993, s.566-571.

olan Eyyübilerin ünlü hükümdarı Selahaddin Eyyübi tarafından 1187 yılında yeniden ele geçirilmiş, Filistin tekrar İslam egemenliğine girmiştir. Selahattin Eyyübi Kudüs'ü aldıktan sonra bütün Yahudileri Kudüs'e dönmeye davet etmiştir. Bu davet üzerine Mısır, Suriye, Mezopotamya, Güney Avrupa, hatta Fransa ve İngiltere'den bir çok Yahudi Kudüs'e göç etmiştir. Bu yeni gelenler Selahaddin Eyyübi'nin kardeşi tarafından törenle karşılanmışlardır³

Eyyübi Devleti'nde siyasî otoritesinin zayıflaması, iç karışıklıkların çıkması üzerine, bu karışıklıkları ortadan kaldırmak ve düzeni sağlamak amacıyla Aybek Mısır'a gelmiş, 1250 yılında ileride Mısır ve Hicaz'ı içine alan Memluklu Devleti'ni kurmuştur.⁴ Bu dönemde, Kudüs merkez olma üzere bölgede yaşayan Yahudiler için bir önceki döneme göre sıkıntılı günler başlamıştır. Yahudiler için bu sıkıntılı dönem Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Ridaniye Savaşı'nda Memlukleri yenmesi, Suriye ve Mısır'ı ele geçirmesine kadar devam etmiştir⁵. Suriye ile birlikte Filistin'in de Türk egemenliğine girmesinden sonra, özellikle Kudüs'e Avrupa ülkelerinden yeniden Yahudi göçü başlamıştır. İlerleyen yıllarda bu göçler giderek artmıştır. Öyle ki, Yahudiler 18. yüzyılın ortalarında Kudüs'te nüfusun çoğunluğunu meydana getirmişlerdir.⁶

Bununla birlikte daha sonraki yüz yıllarda Filistin ve Kudüs'e yönelen bu göçler engellenecektir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da yeniden canlanan Yahudi karşıtlığı-düşmanlığı yani anti-semitizm, bir yandan Filistin'e dalgalar halinde Yahudi göçlerinin başlamasına, diğer yandan da Siyonizm* adı verilen, bir Yahudi birlikteliği hareketinin doğmasına neden olmuştur.

Siyonizm hareketinin doğuşu yani dünyanın her tarafına dağılmış bulunan Yahudilerin bir millî bilinç etrafında birleşmeleri, Filistin'i bir Yahudi anavatanı yapmayı amaçlayan hareketin doğması 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleri ile yakından ilgilidir. Almanya'nın ve İtalya'nın siyasî birliğini tamamlarken yaşanan gelişmeler Avrupa'da Fransız, Balkanlar'da

³ J. N. Moore (Ed.), The Arap-İsraeli Conflict Vol.I: Readings, Vol.II: Documents, Princeton 1974, s.202.

⁴ H. D.Yıldız (Ed.), Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İstanbul 1992, s.444-446.

⁵ İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt:II, Ankara 1988, s.288-290.

⁶ J. N. Moore, a.g.e., s.204.

* Siyonizm veya Zionizm Yahudilerin Kudüs'ün kutsal bir kısmı saydıkları Zion'dan gelmekle beraber, Zion zamanla Kudüs için kullanılan kutsal bir isim haline gelmiştir. Siyonizm ise, giderek Filistin'i bir Yahudi anavatanı yapmayı amaçlamış bir hareket haline gelmiştir. Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.: N. Sokohov, History of Zionizm, 2 Vols, New York 1919.; Ayrıca, S. Avineri, The Making of Modern Zionizm, London 1982.

Slav milliyetçiliğini ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler ve Avrupa'daki milliyetçilik Yahudiler üzerinde de etki yapmıştır. Avrupa ülkelerine dağılmış bulunan Yahudiler, başka ülkelerin vatandaşları veya insanları oldukları için, daha çok din-kültür milliyetçiliğini benimsemişlerdir. Bu nedenle, Yahudiler kendi millî kültürlerini incelemeye ve geliştirmeye başlamışlardır. Yahudilerin eski kültürlerinin incelenmesi hareketi ise Yahudilerde dine dayanan millî duyguların uyanmasına, gözlerini Zion'a, Kudüs şehrinin kurulduğu ve İbrani Kralı Süleyman'ın kutsal mabedi yaptırdığı yere çevirmelerine neden olmuştur⁷

Avrupa milliyetçiliği aynı zamanda her ülkede Yahudi karşıtlığını-düşmanlığını yani anti-semitizm'i tahrik etmiştir. Eskiden beri Yahudileri sevmeyen bu millî duyguları gelişmiş toplumlarda Yahudi düşmanlığı birden bire şiddetlenmiştir.⁸ Bu düşmanlık, Avrupa'daki milliyetçilik hareketlerinden en az etkilenen Çarlık Rusyası'nda bile yoğun bir şekilde görülmüştür. Rusya'da ikinci sınıf durumunda bulunan, ayrı yerleşim yerlerinde yani ghettolarda* yaşayan, sayıları 3 milyonu bulan Yahudiler 1881'de Çar II. Aleksander'ın öldürülmesi üzerine yoğun bir Yahudi düşmanlığına maruz kalmışlardır. Yahudilere karşı saldırıların artması üzerine, uzun zamandır buralarda yaşayan Yahudiler kitleler halinde Rusya'dan başka memleketlere göç etmek zorunda kalmışlardır.⁹ Bu kitle halindeki ve aliyah** adı verilen göçlerin ilk dalgası 1881-1891 yılları arasında olmuştur. Bu ilk dalgayla birlikte 134 bin Yahudi Amerika'ya, 15 bini de başka ülkelere gitmiştir. Bu 15 bin kişiden 5 bini Osmanlı Devleti'nin denetimindeki Filistin'e göç etmiştir.¹⁰ Bu göç dalgası ve öncesiyle birlikte 1840-1900 yılları arasında Filistin'e, bazı kaynaklarda farklı olmakla birlikte, yaklaşık olarak 35 bin Yahudi göç etmiştir.

Aliyah'ın yeni bir göç dalgası, 1892'de yine Rusya'da Yahudilerin karşılaştığı yeni baskılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Doğu ve Güney-Doğu Avrupa ülkelerinden 500 bin Yahudi, yurtlarını terk ederek başka ülkelere gitmiştir. Bunlar özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ni tercih etmişlerdir. Bahsedilen birinci ve ikinci göç dalgasından I. Dünya Savaşı'nın başladığı 1914

⁷ F. Armaoğlu, a.g.e., s. 12.

⁸ H. M. Sachar, The Course of Modern Jewish History, Cleveland 1958, s. 221-239.

* Yahudileri yaşadıkları ülkelerde ayrı bir toplum olarak hayatlarını sürdürmelerini mecbur kılan ilk ghetto'lar 14. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'de kurulmuştur. Bu ghetto'ların etrafı duvarlarla çevrili olup, kapıları vardı. Bu kapılar akşam belli bir saatte kapanmak zorundaydı. Yahudilerin bu saatten sonra dışarı çıkmaları yasaktı. Yahudiler ghetto'larda özerkliğe sahipti, kendi usullerine, örf ve adetlerine, dinî anlayışlarına, kanunlarına göre yaşarlardı. Ghetto'ların dışına çıktıklarında da kollarına sarı bir pazu band takmak zorundaydı.

⁹ H. M. Sachar, a.g.e., s. 305-322.

** Bazı araştırmacılar tarafından "aliya" olarak da ifade edilmektedir.

¹⁰ H. M. Sachar, a.g.e., s. 309.

Yılına kadar geçen süre içerisinde, Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne göç eden Yahudi sayısı 3 milyonu bulmuştur. Aynı süre içerisinde, Yahudilerin yaklaşık 300 bin kadarı da İngiltere, Kanada ve Güney Afrika'ya yerleşmiştir.¹¹

Kitleler halinde başlayan Yahudi göçü yani aliyah Osmanlı Devleti'ni de harekete geçirmiştir. Bu göçlere karşı Osmanlı Devleti sınırlayıcı tedbirler almıştır. Her şeyden önce, dünyanın başka yerlerinden göç eden Yahudilerin, hatta Osmanlı vatandaşı Yahudilerin Filistin'de toprak satın almaları yasaklanmıştır. Hacca gitmek yani Kudüs'ü ziyaret etmek için Filistin'e gitmek isteyen Yahudilerin, Osmanlı Devleti'nin konsolosluklarından vize almak, Filistin'e giderken geri döneceklerine ilişkin bir garanti olması için bir para teminatı yatırmaları ve girişlerinden itibaren en geç 30 gün içinde Filistin'i terk etmeleri şart koşulmuştur.¹²

Osmanlı Devleti'nin yeni bir "milliyetler meselesi" açmak istememesi, Filistin Arap halkının göçlere karşı çıkması, Filistin'in yerli Yahudileri olan "Sefardim Yahudileri"nin dışarıdaki Yahudilerden almış oldukları yardımların azalacağı ve yardımları gelenlerle paylaşmak zorunda kalacak olmaları, o sırada Mısır yüzünden Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile sorun yaşamakta olması nedeniyle göçlere karşı çıkmıştır. Ancak, Filistin'e Yahudi göçleri Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kurulması ile daha da hızlanmıştır.

Aslen Macar Yahudisi olan gazeteci Dr. Theodor Herzl 1896'da "Yahudi Devleti" adıyla bir eser hazırlamıştır. Bu eserinde Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulabilmesi için, Dünya'daki bütün Yahudilerin teşkilatlanması gerekliydi. Başta fazla destek görmeyen bu fikir daha sonra destek bulmuş, 29 Ağustos 1897'de İsviçre'nin Basel şehrinde ilk Siyonist Kongresi toplanmıştır. Bu kongrede Dünya Siyonist Teşkilatı kurulmuş, başkanlığına da Theodor Herzl getirilmiştir. Alınan kararlar arasında en önemlisinin Filistin'de bir "yurt" edinme çabasına destek verileceği kararının kabul edilmiş olmasıdır. Bu karar ve diğer kararlardan sonra Filistin toprakları Siyonizmin ilk hedefi olarak ilan edilmiştir.¹³

Theodor Herzl, Dünya Siyonist Teşkilatı Avrupa ve Amerika'daki zengin ve nüfuzlu Yahudiler Filistin'in yurt edinilmesi için büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Hatta, Theodor Herzl, Filistin topraklarını yönetimi altında bulunduran Osmanlı Devleti'nin padişahı II. Abdulhamid'le, 1901 ve 1902 yılında olmak üzere, iki defa görüşmüştür. Bu görüşmelerde, Yahudilerin Filistin'e yerleşmeleri ve toprak satılması karşılığında Osmanlı Devleti'nin Düyun-ı Umumiye'ye olan borçlarının ödenmesi teklifinde

¹¹ C. T. Karasapan, Filistin ve Şark-ül-Ürdün, İstanbul 1942, s. 37.

¹² F. Armaoğlu, a.g.e., s. 15-16.

¹³ F. Armaoğlu, a.g.e., s. 17-18.

bulunmuştur. Bu teklif II. Abdulhamid tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Theodor Herzl ve Dünya Siyonist Teşkilatı mensupları Kudüs'e yani Filistin'e giden yolun İstanbul'dan yani Türklerden değil, Londra'dan yani İngilizlerden geçtiğini kısa bir süre içerisinde görmüştür.

Yahudilerin Filistin'de bir "yurt" edinmek için Osmanlı Devleti'ndeki çalışmaları Theodor Herzl'in 1904'te ölümünden sonra da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, II. Abdulhamid'in tahttan indirilip Selanik'e gönderilmesinin ardından, kısa bir süre sonra iktidarı devralan İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri, Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne göç etmelerini yeni bir yaklaşım ve olumlu bir tutumla değerlendirmişlerdir. Haç için Filistin'e gidecek Yahudilere uygulanan kısıtlamalar, kırmızı tezkere alma işlemleri, kaldırılmış, her şeyden önemlisi Yahudilerin Filistin'de toprak satın almaları serbest bırakılmıştır.¹⁴

İttihat ve Terakki Partisi ve Yahudiler arasındaki olumlu hava uzun sürmemiş, 31 Mart (13 Nisan 1909) olayından sonra, özellikle azınlıkların hürriyet ortamından yararlanarak bağımsızlık hareketlerine hız vermeleri, İttihat ve Terakki Partisi'nin Siyonizmi eninde sonunda Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir devlet çıkarma çabası olarak görmesine neden olmuştur. Bu algılama, Siyonistlerin amaçlarına ulaşmalarına engel olmuştur. Ancak, 28 Haziran 1914'te I. Dünya Savaşı'nın çıkmış olması Siyonistler önünde yeni ufuklar açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin kısıtlama ve yasaklamalarına rağmen, Filistin'e yine de bir takım Yahudi göçleri olmuştur. 20. yüzyıla girerken Filistin'deki Yahudi nüfusunun 50 bin olduğu ileri sürülürken, İslam Ansiklopedisi I. Dünya Savaşı'nın çıktığı 1914 yılında Filistin'de 46 Yahudi kolonisinin ve Yahudilerin nüfusunun 85 bin kadar olduğunu ifade etmektedir.¹⁵ Bu rakam, 1880'lerde Filistin'de 35 bin kadar Yahudi nüfusu varken, I. Dünya Savaşı çıktığında ve sürerken buradaki Yahudi nüfusun iki katına çıkmış olduğunu göstermektedir. Yaklaşık olarak 34 yılda 50 bin Yahudinin Filistin'e göç etmiş olduğu söylemek mümkündür.

I. Dünya Savaşı devam ederken, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un Yahudilerin Filistin'de "Yahudi Yurdu" kurulması mücadelesini benimsemesi ve buna destek vermesi, İngiltere'yi harekete geçirmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour 2 Kasım 1917'de Siyonist Federasyonu Başkanı Lord Rothschild'a göndermiş olduğu mektupta, İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulmasını kabul ettiğini resmen

¹⁴ M. K. Öke, "Siyonistlerin İttihatçılar Nezdindeki Başarısız Girişimleri". Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan, Cilt: 2, İstanbul 1982, s. 125.

¹⁵ B. Darkot, "Filistin", İslam Ansiklopedisi, Cilt: İstanbul 1993, s. 638.

bildirmiştir. Balfour Deklarasyonu adını alan bu belge Yahudi Devleti'nin kurulması için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.¹⁶ Çünkü Yahudiler, Filistin'i "yurt" edinebilmelerinin yolunun Londra'dan geçtiğini, o sırada en güçlü ülke olan İngiltere'ye yaslanmak gerektiğini, savaş sürerken de mali açıdan İngiltere'ye destek olmalarının akıllıca olduğunu görmüşlerdi. Bu yüzden böyle bir sonuç elde edilmişti.

İngilizlerin kabul ettiği bu deklarasyonu 1918 yılında sırasıyla Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri de kabul etmiştir. Bu kabul edilmiş sonrasında Yahudiler yine kitleler halinde Filistin'e göçe başlamışlardır. Göç aynı zaman da Yahudilerin Filistin'den toprak satın almalarını da hızlandırmıştır. 20. Yüzyıla gelinceye kadar, Filistin'de yaşayan ve sonradan göç eden Yahudilerin topraklarını genişletmeleri çok yavaş olmuştur. Bunun en önemli nedeni, Osmanlı Devleti'nin genellikle yabancılara, Filistin'de özellikle Yahudilere toprak satışını yasaklamış olmasıdır. Ancak, Yahudiler almış oldukları toprakları Yahudilere sempati besleyen Araplar üzerine tescil ederek bunu aşmışlardır. Bu yöntem de Yahudilerin Filistin'e göç etmesine ve burada Yahudi "yurt" yapmalarına yardımcı olmuştur. Bu sayede Filistin'e gelen Yahudiler, Filistin'in tarıma elverişli 7.120.000 dönüm topraktan, I. Dünya Savaşı'nın bittiği 1918 yılına gelindiğinde 418.000 dönümünü ele geçirmişlerdir.¹⁷

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra, savaşın galipleri İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarını ve Orta Doğu'yu paylaşmak için masa başına oturmuşlardır. Bu iki ülke 24 Nisan 1920'de San-Remo'da yapmış oldukları toplantıda Suriye ve Lübnan'ın Fransa, Filistin, Ürdün ve Irak'ın İngiltere'nin "manda"sına verilmesi konusunda anlaşmışlardır.¹⁸ Bu anlaşmayla Filistin'in İngiltere'nin yönetimi altına girmesi, İngiltere'nin "Yahudi Yurdu" kurma konusunda sözler vermiş olması, Yahudi göçlerine göz yumması ve Filistin'e göç işini Yahudi Ajansı'na bırakması nedeniyle, Filistin'e yapılan Yahudi göçleri daha da hızlanmıştır.

San-Remo kararları üzerine Kudüs ve Yafa'da Araplar Yahudi aleyhtarı gösterilere başlamış, çıkan çatışmada bir miktar Yahudi öldürülmüştür. Bunun üzerine İngiltere, Filistin'e yönelen Yahudi göçlerine bir sınır koyma ihtiyacını duymuştur. İlk olarak sadece 16.500 kişilik Yahudi göçüne izin vermiştir. Fakat, artık ok yaydan çıkmıştır. Bu dönemde Yahudiler mümkün olduğu kadar fazla

¹⁶ R. Uçarol, Siyasî Tarih, İstanbul 1985, s. 471.

¹⁷ S. Avneri, The Claim of Dispossession-Jewish Land Settlement and the Araps, 1878-1948, New Brunswick and London 1984, s.76.

¹⁸ T. Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diploması, İstanbul 2007, s. 143.

Yahudi göçünü gerçekleştirmeye çalışırken, Araplar da, bir yandan bu göçleri engellemeye çalışırken, diğer yandan da fazla nüfusa sahip oldukları için, Filistin'de "bağımsız" bir "Arap devleti"nin kurulması amacıyla çaba harcamışlardır. Araplar ile Yahudiler arasındaki bu mücadeleler İngiliz mandası altındaki Filistin'de zaman zaman, 1929, 1933, 1937 ve 1939'da olduğu gibi, çatışmalara dönüşmüştür.

Bu dönemde, Yahudilerin Filistin'e göçlerini hızlandıran gelişme Almanya'da yaşanmıştır. Almanya'da 1933 yılında Nazi (Nasyonal-Sosyalist) Partisi'nin iktidara gelmiştir. Nazilerin Yahudi düşmanlığı Almanya ve çevre ülkelerdeki Yahudilerin kitleler halinde Filistin'e göç etmesine neden olmuştur. Bir anlamda yeni bir aliyah ortaya çıkarmıştır. Bu da Kudüs başta olmak üzere Filistin'de tepkiyle karşılanmış, gösteriler yapılmıştır. Bu yeni aliyah, öncesi ve sonrasındaki göçlerle birlikte, Filistin'deki İngiliz yönetimi 1920 ile 1936 yılları arasında 290.000 Yahudinin göç etmesine resmen onay vermiştir. Resmî olmayanlar da düşünüldüğünde bu rakamın önemli miktarda olduğu söylenebilir. II. Dünya Savaşı ortaya çıkmadan önce yani 1938'de Filistin'in nüfusu 1.418.619'dur. Bu nüfusun 895.159'u (%63.1) Arap iken, Yahudi nüfusu 399.808 (%28.2)'dir¹⁹

I. Dünya Savaşı'nın sonunda 60-80 bin kadar olduğu tahmin edilen Yahudi nüfusunun, yaklaşık 400 bin seviyesine çıkmış olduğu düşünülürse, Yahudilerin II. Dünya Savaşı öncesinde ya da iki savaş arasında Filistin'e önemli miktarda göçler gerçekleştirmiş oldukları söylenebilir. Bu da ileride bağımsız bir İsrail Devleti'nin kurulmasında etkin olacaktır.

B- AVRUPA ÜLKELERİNDEN FİLİSTİN'E GÖÇ ETMEK İSTEYEN YAHUDİLERİN TRANSİT VİZE İSTEMELERİ VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU

I. Dünya Savaşı sonrasında, Versailles Barış Antlaşması'nın 7 Mayıs 1919'da imzalanmasıyla kurulan yeni dünya düzenine tepkiler daha ilk baştan itibaren gösterilmiştir. Özellikle Almanya ve İtalya savaş sonrasındaki mevcut duruma itirazlarını dile getirmişlerdir. Bunun sonucunda da yeni sorunlar ve bunalımlar ortaya çıkmıştır. Versailles statüsünü korumak için alınan önlemler de bu düzene karşı olanların çalışmalarını ortadan kaldırmamıştır. Bu nedenle, özellikle 1933 yılında Almanya'da Nazi Partisi'nin yani Hitler'in iktidara gelmesinin ardından Avrupa güçler dengesinde yeni gelişmeler meydana gelmiştir. Statükocu devletler yani başta İngiltere ve Fransa ile statükonun değişmesini isteyen devletler yani başta Almanya ve İtalya arasında siyasî,

¹⁹ F. Armaoğlu, a.g.e., s. 42-43.

ekonomik ve askerî çekişmeler başlamıştır. Bunlar arasındaki çatışma da 1 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur.²⁰

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Arapların lidersiz ve dağınık kalmaları nedeniyle, Yahudiler harekete geçmişlerdir. İngiltere'nin savaş çabalarını destekleyip onlarla işbirliği içerisine girmişlerdir. Ancak, Yahudiler iki önemli konuda da İngiltere'nin başına dert olmuşlardır. Bunlardan biricisi, savaş öncesinde başlamış savaşın çıkmasıyla da hızlanmış olan kaçak Yahudi göçleri sorunudur. Yahudi kaynaklarına göre Mayıs 1939'da Filistin'e kaçak yollardan gelen 37 bin Yahudi bulunmaktaydı. II. Dünya Savaşı'nın çıktığı günlerde yani Temmuz-Eylül ayında 6.323 Yahudi Filistin'e kaçak olarak girmiştir.²¹ İngiliz yönetiminin kaçak göçleri önlemek için önlemler alması, Yahudiler ile İngilizler arasında çatışmalara neden olmuş, özellikle 1943 yılından sonra şiddetlenmiştir.

Savaşın başlamasıyla birlikte başta Almanya olmak üzere, Almanya'nın etkisi ve tehdidi altındaki ülkelerdeki Yahudiler, dünyanın başka yerlerine de gitmekle birlikte, İngiliz mandası altındaki Filistin'e hem yasal, hem de kaçak yollarla göçe başlamışlardır. Ancak, İngiliz mandası altındaki Filistin yönetiminin elinde kısıtlı sayıda göçmen sertifikası var olmuştur. Göç sertifikası bulunmayan Yahudilerin Filistin'e ulaşmaları halinde dahi geri göndermeler yaşanmıştır. Fakat, bu durum dahi Nazi işgali altındaki yerlerde öldürülme korkusu ve tehlikesi yaşayan Yahudilerin, göç sertifikası temin edememeleri halinde bile, can havliyle her türlü yola başvurarak Filistin'e gitmek için yola çıkmalarını engellememiştir. Bu süreçte, Yahudilerin Filistin'e ulaşmak için kullanmış oldukları güzergah ve ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.

Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında karşılaşacağı bu sorununun çözümüne ilişkin anlayışını ve tavrını, savaş sırasında takip etmiş olduğu dış politika bağlamında oluşturmuştur. Bir yandan Yahudi göçü nedeniyle İngiltere'yi Filistin'de zor durumda bırakmamak, diğer yandan Yahudi nüfusuna fazla sayıda kapılarını açarak Almanya'nın tepkisini çekmemek, öbür yandan da asırlardan beri takip etmiş olduğu mazlum milletlere yardım etme anlayışı içerisinde bu sorunun çözümüne yaklaşmış olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda en son dile getirilen "*mağlum milletlere*" yardım ve onları rencide etmeme anlayışı gereği Türk Hükümeti Cemal Özelli tarafından yazılarak

²⁰ R. Uçarol, a.g.e., s.509.

²¹ G. Kirk, Middle East in the War (A Survey of International Affairs, 1939-1946), London 1952, s. 229.

Tecelli Matbaası'nda basılan "*Asrın Gâilesi Yahudi*" adlı broşürün zararlı yazıları içerdiğini düşünerek, Bakanlar Kurulu Kararıyla 6 Ocak 1939'da yasaklamıştır.²²

Aslında Türkiye Yahudilerin Türkiye üzerinden Filistin'e geçişlerine daha II. Dünya Savaşı çıkmadan önce izin vermiştir. Bunu da 9 Ağustos 1938 tarihli ve Resmî Gazete'de yayınlanan bir kararname ile düzenlemiştir. Bu bağlamda Türk Hükümeti 3 Ekim 1940 tarih ve 6/4564 sayılı kararname ile İngiliz ve Fransız pasaportu taşıyan Yahudilerin, Türkiye'de kalmamaları ve transit geçmeleri şartıyla yeni bir kararın altına imza atmış, bunu da Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir. Bu gelişme üzerine Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Bükreş Başkonsolosluğu ile temasa geçmiş, İngiliz ve Fransız pasaportu taşıyan 230 Yahudi'nin transit geçişini sağlamıştır.²³

Bu nedenle, Türkiye'den transit geçip Filistin'e gidecek olan Yahudi göçmenler için Türk resmî makamlarının izniyle Sohnut Türkiye'de bir temsilcilik açmıştır. Bu temsilciliğin başına daha önce Sohnut adına Cenevre'de görev yapmış olan Haim Barlas getirilmiş, 1940 yılının Ağustos ayında da İstanbul'a gelerek çalışmalarına başlamıştır. Yabancı dernek ve kuruluşların Türkiye'de temsilcilik açması yasak olmasına rağmen, Sohnut Başkanı Haim Weizmann'ın İngiliz ve Türk makamları ile yapmış olduğu görüşmeler sonrasında, Haim Barlas'ın Sohnut'un resmî temsilcisi olarak Türkiye'ye yerleşmesine izin verilmiştir²⁴

Sohnut temsilcisi Haim Barlas'tan başka İstanbul Yahudi cemaatinin ileri gelenlerinden olan Hanri Soriano, Edmond Goldenberg, Simon Brod, Rifat Karako, Daniel Ancel, Marsel Franko ve dış hekimi Günzberg'den oluşan bir heyet de Türkiye'den transit geçecek olan Yahudi göçmenlerin işleri ile uğraşmışlardır. Haim Barlas Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı Genel Müdürü imzasıyla 9 Kanunu Evvel (Aralık) 1940 tarihinde Avrupa'dan kaçan Yahudi göçmenlerin Türkiye'den transit geçiş izni almalarını sağlamak için Başbakanlık makamına başvurmuştur.

Haim Barlas yapmış olduğu bu başvuruda; II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yaşayan Museviler için çok haksızlığı ve katliamları ortaya çıkardığını, İstanbul'da açılmış olan ajanslarının tek amaçlarının, Avrupa'da yaşaması mümkün olmayan Musevilerin insani duygularla Filistin topraklarına yerleştirmek olduğunu, Türk milletinin asırlardan beri her hangi bir haksızlık

²² T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (TCBCA), Fon Kodu: 030.18.01.02, Belge No: 85.111.12.

²³ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.7.

* Dünya Yahudi Ajansı.

²⁴ R. N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945), Ankara 2005, s. 344-345.

karşısında suskun kalmadığını, Yahudilere dönük uygulamalarıyla bunu daha önce de gösterdiğini, bu defa da yapılacak olan yardımın Museviler tarafından hiçbir zaman unutulmayacağını, vize alacak olanların hiçbirinin Türkiye’de kalmayacağını, bu konuda kendisinin her türlü güvenceyi vereceğini ifade etmiştir.²⁵

Bu başvuruya Türk hükümeti kısa bir süre içerisinde cevap vermemiş, bu konunun değerlendirmesi yapılmıştır. Ancak, Türk Hükümeti daha önceki yani 1938 yılında yayınlanmış kararnameye dayanarak, bazen tek kişiye özel, bazen de toplu olarak Türkiye üzerinden Filistin’e gitmek için baş vuruda bulunan Yahudilere gerekli transit geçiş iznini vermiştir. Bu iznin verilmesini sağlayan kararnamelerde dönemin Cumhurbaşkanı’nın, Başbakanın, bazen de Başbakan Vekili’nin ve diğer 13 bakanın imzası yer almıştır.²⁶

Türk Hükümeti’nin Filistin’e gitmeleri amacıyla transit vize vermiş olduğu insanları iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye üzerinden Filistin’e transit geçmek için kişisel başvuru yapanlardır. Bunlar ya tek başlarına, ya da eşleriyle birlikte, veya Filistin’deki eşinin yanına gitmek için transit vize başvurusunda bulunanlardır. Bu gruba giren ve belgelerde geçen ilk Yahudiler, Türkiye Eski Şeker Fabrikaları Alpulu Fabrikası Müdürü Alman Yahudilerinden Herman Guthertz’in Lozan’da bulunan kızı Elizabeth Hacker ve damadı Hans Hacker’dır. Bu kişilerin Türkiye üzerinden Filistin’e gitmeleri için İçişleri Bakanlığı’nun 25 Mayıs 1940’ta yapmış olduğu teklif Bakanlar Kurulu’nda değerlendirilmiştir. Yapılan görüşme sonrasında bu kişilerin Filistin’e transit geçmesine ilişkin kararname imzalanmıştır.²⁷

Bu ilk grupta yer alanlardan biri de Sigol’dür. Musevi kadın Filistin’de bulunan kocasının yanına gitmek için gerekli transit vizeyi almak amacıyla Türk Dışişleri’ne başvuruda bulunmuştur. Dışişlerinin 1 Temmuz 1940’ta yapmış olduğu teklif, aynı gün içinde Bakanlar Kurulu’nun kararnameyi imzalamasıyla kabul edilmiştir.²⁸ Böylece Sigol’un Filistin’e gitmesi sağlanmış, aile bütünlüğü gerçekleşmiştir.

Bu şekilde Bakanlar Kurulu Kararı’yla Filistin’e transit vize alanlardan biri de Romen Yahudilerinden Henri Sterne’dır. Türkiye üzerinden Filistin’e geçmek için Dışişleri Bakanlığı’na baş vuran Henri Sterne’nin bu isteği, Dışişleri Bakanlığı’nun 8 Temmuz 1940’ta Bakanlar Kurulu’na yapmış olduğu teklif 17

²⁵ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.7.

²⁶ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91574, 92.85.5.

²⁷ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91.57.4.

²⁸ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91.66.8.

Temmuz 1940'ta kabul edilmiş, kararnameyi onaylanmış ve O'nun Filistin'e ulaşması sağlanmıştır.²⁹

Filistin'e gitmek için Türkiye'nin resmî makamlarından transit vize almak için başvuranlardan biri de Gutman Chil Mjere'dir. Aslen Polonya Yahudilerinden olan ve Irak vizesi bulunan Gutman Chil Mjere ilk olarak Dışişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunmuş, Dışişleri Bakanlığı'nun 22 Temmuz 1940'taki tezkeresiyle bu istek Bakanlar Kurulu'na teklif edilmiştir. Bakanlar Kurulu 30 Temmuz 1940'ta yapmış olduğu toplantıda bu isteği makul karşılamış, çıkarılan kararnameyle Gutman Chil Mjere'nin Filistin'e transit geçişine onay verilmiştir.³⁰

Belgrat İngiliz Konsolosluğu'na Filistin'e iade edilecek olan Polonya Yahudilerinden Kraynala Gelboroa da Türkiye üzerinden Filistin'e transit vize isteğinde bulunan ve kişisel başvuruda bulunanlardan biridir. Kraynala Gelboroa bu amaçla yine ilk olarak Dışişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunmuştur. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı konuya ilişkin tezkereyi 27 Ağustos 1940'ta karara bağlamış ve Bakanlar Kurulu'na teklifte bulunmuştur. Bakanlar Kurulu da Kraynala Gelboroa'nın Türkiye'den Filistin'e geçmesinde bir sakınca olmadığına karar vermiştir. Hazırlanan Kararname Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzalamasıyla 10 Eylül 1940'ta tamamlanmıştır.³¹ O'nun bu isteği kabul edilmiş ve Filistin'e rahatça gitmesi gerçekleşmiştir.

Bireysel olarak hareket edip, İstanbul'daki Sohnut temsilciliği aracılığı ile başvuruda bulunan Yahudi göçmenlerden ikisi de Philip Nadler ile Ladislas Kövari'dir. Macaristan Yahudilerinden olan bu şahıslar, Türkiye üzerinden Filistin'e transit geçiş yapmak amacıyla, resmî silsileyi takip etmişler, önce Dışişleri Bakanlığı'na başvurmuşlardır. Dışişleri Bakanlığı'nun 28 Ağustos 1940 tarih ve 500586/456, 80587/457 sayılı teklifleri Bakanlar Kurulu'nda görüşülmüştür. Bakanlar Kurulu 10 Eylül 1940'ta onay vermiş olduğu kararname ile Philip Nadler ve Ladislas Kövari'nin Filistin'e geçmesinin önündeki engel kaldırılmıştır.³²

Türk Hükümeti'nin Filistin'e gitmeleri amacıyla transit vize vermiş olduğu insanların diğer grubunu ise, kendisi veya ailesi için değil, toplu olarak geçiş yapmak isteyen Yahudi göçmenler meydana getirmiştir. Bu gruba ilişkin belgelerde rastlanılan ilk vize alma işlemi 25 Ağustos 1940'ta tamamlanmıştır. Almanya'da Yahudi düşmanlığının giderek artması üzerine 450 Alman vatandaşı Yahudi çocuğun ve refakatlerindeki 40 öğretmen ve mürebbiyenin

²⁹ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91.70.9.

³⁰ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.76.14.

³¹ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.87.14.

³² TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.85.19.

Filistin'e gitmeleri için, Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı İçişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunmuştur. Yapmış oldukları başvuruda seyahatlerin elli kişilik kafiler halinde yapılması ve kafilenin birinin ülkeden çıkmadan diğerinin kabul edilemeyeceğini düzenleyen 29 Ağustos 1938 tarihli kararnamenin istisnaya tabi tutulması istenilmiştir. İçişleri Bakanlığı bu istekleri yerinde görmüş olacak ki 17 Ağustos 1940'ta bir tezkere hazırlayarak konuyu Bakanlar Kuruluna havale etmiştir. Bakanlar Kurulu 25 Ağustos 1940'ta konuyu görüşmüş ve bir kararname ile sonunun çözümüne katkıda bulunmuş, hatta istisnai duruma bile olur vermiştir.³³ Böylece toplam 490 Yahudi göçmeninin Filistin'e ulaşması sağlanmıştır.

Türkiye üzerinden Filistin'e gitmek için transit vize baş vurusunda bulunan bir diğer grup da toplam beş kişiden oluşan ve değişik ülkelerin vatandaşı olan Yahudi göçmenlerdir. Bunlar; Joseph Rudich, Umonsky, Sami Golsberg adındaki üç Romanya vatandaşı, Malvine Macaristan vatandaşı Bernfeld, Polanya vatandaşı Josef Poznanski Türkiye'den transit geçmek için Dışişleri Bakanlığı'na vize başvurusunda bulunmuşlardır. Dışişleri Bakanlığı 22 Ağustos 1940'ta hazırlanmış olduğu tezkereyle, bunların isteklerini Bakanlar Kurulu'na teklif etmiştir. Bakanlar Kurulu 10 Eylül 1940'ta çıkarmış olduğu kararname ile bunlardan dördünün Filistin'e birinin (muhtemelen Polanyalının) de Şili'ye gitmesi için gerekli izni vermiştir.³⁴

Bu grupta yer alan ve 366 Yahudi göçmene Türk Hükümeti tarafından Filistin'e geçiş izninin verilmesi dönemin önemli işlemlerinden biridir. İlişik listede isimleri, uyrukları ve gitmek istedikleri yerler yazılı olan, Romanya, Çekoslovakya ve Polanya uyruklu 366 Yahudi göçmenin Suriye'ye, oradan da Filistin'e geçebilmeleri için, İstanbul'daki Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı aracılığı ile Dışişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunulmuştur. Yapılan başvuru Dışişleri Bakanlığı'nca değerlendirilmiş, bu kişilerin gidecekleri yere kadar ellerindeki biletlerini Türk Konsolosluklarına göstermek şartıyla, Çek ve Polanya uyruklu 17-48 yaş arasındakilerin vizeleri olsa dahi Suriye'den geçişlerine Suriye makamlarınca izin verilmediğinden, bunların Türk Konsolosluğu tarafından ayrılarak, bütün göçmenlerin ellişer kişilik kafiler halinde Filistin'e varmalarının sağlanması 24 Eylül 1940'ta hazırlanan tezkereyle Bakanlar Kurulu'na teklif edilmiştir. Bakanlar Kurulu 28 Eylül 1940'ta yapmış olduğu toplantıda tezkereyi görüşmüş, bu Yahudi göçmenlerin Filistin'e ulaşması için gerekli iznin verilmesine ilişkin kararnameyi

³³ TCBCA, Fon Kodu: 030.18.01.02., Belge No: 92.85.5.

³⁴ TCBCA, Fon Kodu: 030.18.01.02., Belge No: 92.88.4.

onaylamıştır.³⁵ Bu kararnameyle hatırı sayılır miktarda kadın, çocuk, erkek, genç ve yaşlı Yahudilerin bölgeye ulaşmalarına yardım edilmiştir.

Bu arada, Türkiye'nin çeşitli ülkelerin pasaportlarına sahip, İngiliz ve Fransız vizelerine sahip olan Yahudi göçmenlerin topraklarından geçmesine izin vermesi ve onlara her türlü yardımı yapması nedeniyle, İstanbul'daki Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı Genel Başkanı Haim Barlas tarafından Türkiye'ye teşekkür edilmiştir. Haim Barlas 9 Aralık 1940'ta Başbakan Dr. Refik Saydam'a* bir teşekkür yazısı göndermiştir. Bu yazının sonunda; "*Gerek namı çakaraneme ve gerekse ajansımız nâmına haki pâyı Samilerine budutsuz minnetdarlıklarınıza terdifen en yüksek tazimati kalbiyelerimizi takdime müsaraaat eylerim*" ifadeleri kullanılmış,³⁶ Türk Başbakanın şahsında Türk Hükümeti'ne ve milletine teşekkür edilmiştir.

Bu dönemde, Yahudi göçmenlerin Türkiye üzerinden Filistin'e itmek amacıyla toplu olarak yapmış oldukları en kalabalık başvuru işlemi 4.687 kişi adına yapılmıştır. İsimleri ekli listede yar alan ve Polanya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, İspanya, Çekoslovakya, Hollanda, Fransız ve Almanya uyruklu bu göçmenler, transit vize almak amacıyla, Dışişleri Bakanlığı'na başvurmuşlardır. Dışişleri Bakanlığı yapmış olduğu inceleme ve değerlendirme sonrasında, bu kişilerin Türkiye'den transit geçmeleri şartıyla, Filistin'e gönderilmelerinin uygun olacağı sonucuna varmış, bu durum 29 Kasım 1940'ta bir tezkere ile Bakanlar Kurulu'nun gündemine havale edilmiştir. Bakanlar Kurulu yapmış olduğu toplantıda, Dışişleri Bakanlığı'nun tezkeresine onay vermiştir. 18 Aralık 1940'ta çıkarılan kararname ile Avrupa ülkelerinden kaçmak zorunda kalan önemli miktarda Yahudi göçmenin Filistin'e ulaşmalarının önü açılmıştır.³⁷

Toplu olarak transit vize başvurusunda bulunan ve belgelerde geçen son grup ise 166 kişiden oluşmaktadır. Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı'nın önderliğinde 166 Yahudi göçmeni Dışişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunmuş, Türk makamlarının bu konuda kendilerine yardımcı olmalarını istemiştir. Başvurularına isimleri ekli bu Yahudi göçmenlerin istekleri Dışişleri Bakanlığı'nda değerlendirilmiş, sakıncalı kimselerin olup olmadığına bakıldıktan, incelemeleri yapıldıktan sonra, 18 Aralık 1940'ta hazırlanan tezkere Bakanlar Kurulu'na gönderilmiştir. Bakanlar Kurulu da 30 Aralık 1940'ta yapmış olduğu görüşmede, bu tezkereyi değerlendirmiş, imzalanan

³⁵ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.94.15.

* Başbakan Dr. Refik Saydam 03 Nisan 1939-09 Temmuz 1942 tarihleri arasında görev yapmıştır.

³⁶ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 99.641.7.

³⁷ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 93.117.7.

kararnameyle 166 kişinin transit vizeye sahip olması ve Filistin'e ulaşmaları sağlanmıştır.³⁸

Türk Hükümeti Filistin'e gitmek amacıyla kendisine yapılan hem bireysel, hem de toplu transit vize başvurularını genellikle onaylamış, Türkiye'de kalmadan doğrudan Filistin'e gitmeleri şartıyla, onlar için gerekli düzenlemeleri hemen hemen zamanında yerine getirmiş, ailelerin, insanların birbirleriyle kucaklaşmalarını sağlamıştır. Ancak, Türk Hükümeti bazı Yahudi göçmenlerin transit vize isteklerini bazı nedenlerle geri çevirmiş, bazılarını da belli bir süre Türkiye'de yaşamaları şartıyla onay vermiştir.

Filistin'e gitmek için transit vize başvurusunda bulunup da bu dönemde Türkiye'nin olur vermediği kişilerden biri Avukat Gad Franko Milaslı'dır. Gad Franko Milaslı 7 Haziran 1943 tarihinde İstanbul Valiliği'ne başvurarak Filistin'e gitmek amacıyla vize başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru İstanbul Valiliği tarafından geciktirilince, bu defa Milaslı Başbakan Şükrü Saracoğlu'na 1 Kasım 1943'te İstanbul'dan bir telgraf çekmiştir. Saracoğlu'nun konuyu İçişleri Bakanlığı'na sorması üzerine, İçişleri Bakanlığı İstanbul Valiliği'nin Milaslı hakkında yapmış olduğu tahkikata dayanarak, Milaslı'nın "*Hariçte varlık vergisi hakkında aleyhimize propaganda yapmasının muhtemel bulunduğu...*" gerekçesiyle, memleketten ayrılmasında siyasi emniyet bakımından mahzur görüldüğüne, 3519 sayılı Pasaport Kanunu'nun 19. maddesinde uygun görülmediğine, vizenin de verilemeyeceğine karar verilmiştir.³⁹

Türk Hükümeti'nin Filistin'e gitmeleri için vize verdiği, ancak belli bir süre Türkiye'de kalmalarına müsaade ettiği bazı Yahudi göçmenler, aileler söz konusudur. Bunlardan biri de Almosnino ailesidir. Bulgaristan Yahudilerinden olan ve Türkiye'nin Sofya Konsolosluğu'ndan transit vize almış olan Sami Koise Almosnino, eşi Berte, çocukları Sina ve Recnel ile kendi yanlarındaki Viktoria Cappor adındaki kadın 15 günlük vize tarihlerinin dolumundan sonra, belli bir süre daha Türkiye'de kalmak istediklerini İçişleri Bakanlığı'na

³⁸ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 93.120.20.

Gad Franko Milaslı Türk-İngiliz ilişkilerinde önemli bir sorun olan Musul meselesinde Türkiye'nin görüşlerine başvurduğu uluslararası hukuku iyi bilen kişilerden biridir. Musul meselesinin Lozan görüşmelerinin ilk döneminde çözümlenememesi, görüşmelerin kilitlenmesi üzerine İngiltere konunun kendi denetimi altındaki Cemiyet-i Akvâm (Milletler Cemiyeti)'a gitmesini istemiştir. Sorunun burada çözümlenmesi için 25 Ocak 1925 tarihinde Cemiyet-i Akvâm'a başvuruda bulunduğu zaman ve daha sonra, Türkiye Avukat Gad Franko Milaslı'nın görüşlerine başvurmuştur. Milaslı Vakit Gazetesi gibi bazı basın yayın organlarında Türkiye'nin lehindeki görüşlerini kamuoyuyla da paylaşmıştır. Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Tahir Kodal, Paylaşılamayan Toprak Türk Basınına Göre Musul Meselesi, İstanbul 2005.

³⁹ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.17.

bildirmişlerdir. İçişleri Bakanlığı bu aile ve yanlarında kadının bir müddet daha yani iki ay Türkiye'de kalmasının uygun olacağını, sakıncasının olmadığını Dışişleri Bakanlığı ile birlikte Bakanlar Kurulu'na bildirmiştir. Bakanlar Kurulu yapmış olduğu toplantı ve değerlendirme sonrasında, 30 Ocak 1941 tarihli kararnameye göre, 27 Ekim 1944'te yeni bir kararname hazırlanmış, gerekli izni vermiştir.⁴⁰

Türkiye'den Filistin'e gitmek için transit vize almış, ancak buraya gitmeyip, Türkiye'de belli bir süre yaşayanlardan biri de Bulgaristan vatandaşı ve burada yaşayan Yahudilerden biri olan Nora Levi'dir. Nora Levi Filistin'e gitmek üzere 27 Haziran 1943'te Türk Hükümeti'nden transit vize almıştır. Ancak, Nora Levi yeni bir başvuru ile kendisinin 31 Mayıs 1945 tarihine bir anlamda II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Türkiye'de ikametine izin verilmesini istemiştir. Hem İçişleri Bakanlığı'nın, hem de Dışişleri Bakanlığı'nın 14 Eylül 1944 tarihli tezkeresiyle Nora Levi'nin uzmanlık alanından faydalanılmasının yararlı olacağını ve isteğinin kabul edilebileceğini Bakanlar Kurulu'na bildirilmiştir. Bakanlar Kurulu da, 30 Ocak 1941 tarihli kararnameye dayanarak, 27 Ekim 1944'te çıkarmış olduğu yeni bir kararnameye O'nun Türkiye'de kalması uygun bulmuştur.⁴¹ Türkiye bu yöntemle hem kendi ihtiyacını karşılamış, hem de Yahudi düşmanlığından bu göçmenleri korumuş, belli bir süre sonra da onların Filistin'e ulaşmalarını sağlamıştır.

C. FİLİSTİN'E YAHUDİ GÖÇLERİ NEDENİYLE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR VE TÜRKİYE'NİN ALMIŞ OLDUĞU TEDBİRLER

Haim Barlas'ın Pera Palas Otelindeki odadan yürütmüş olduğu çalışmalar ve İstanbul'daki Yahudi Cemaati'nin önde gelen kişilerinin girişimleri sonuç vermiştir. Bu sayede, Yahudi göçmenlerin istediği ölçüde olmasa bile, başka ülke vatandaşı olan ve pasaportları bulunan Yahudi göçmenlerin Filistin'e ulaşmaları sağlanmıştır. Ancak, Hükümetin böyle bir çalışma içerisinde olması ve Yahudilere vize verilerek Filistin'e ulaştırılması Türkiye'de Yahudi karşıtı olan bazı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmış, harekete geçmelerine neden olmuştur.

Daha önce de yazmış olduğu broşürü zararlı bulunarak toplatılmış olan Cemal Özelli, yeniden harekete geçmiştir. Yine, Tecelli Basımevi tarafından 1940 yılında İstanbul'da "*Yahudi Muhacereti*" adıyla bir kitapçık yayınlamıştır. Bu kitapçık, Matbuat Genel Müdürlüğü tarafından 17 Eylül 1940'ta yazılan tezkereye "*memleketimizde vatandaşlar arasında nifaka sebebiyet verecek mahiyette*

⁴⁰ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 106.75.15.

⁴¹ TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 106.75.13.

olduğu...” için Bakanlar Kurulu’na bildirilmiştir.⁴² Bakanlar Kurulu 25 Eylül 1940’ta yapmış olduğu değerlendirmede adı geçen kitabın matbuat kanununun 51. maddesine göre dağıtılmasının yasaklanmasına ve toplattırılmasına karar vermiştir. Türkiye bir taraftan ülkedeki Yahudi nüfusun fazla sayıda artmasını engellemeye çalışırken, diğer taraftan da ülkede Yahudi düşmanlığına sebep olacak hareketlerin de önüne geçmeye çalışmıştır.

Yahudi göçmenlerin yasal, genellikle de yasal olmayan yollarla Filistin’e ulaşma çabaları, yaşanan olaylar Türkiye açısından bir takım sorunlar ortaya çıkarmıştır. Türk Hükümeti her ne pahasına olursa olsun savaşın dışında kalabilme anlayışı nedeniyle, ortaya çıkan sorunların çözümünde çok rahat davranışlar sergileyememiştir. Türkiye’nin bazı dengeleri korumak ve kaygıları gidermek için, dış politikada olduğu gibi, “*ihtiyatlı politika*” takip etmiş olduğu sorunların başında, kaçak olarak ve deniz yoluyla Türkiye’ye gelen Yahudi göçmenler meselesi gelmektedir.

Romanya’da 1940 yılının Ağustos ayında yürürlüğe giren ırkçı kanunlar 1941 yılının Haziran ayından sonra daha da sertleşmiştir. Yahudiler bu ülkede sarı yıldız taşımak zorunda kalmışlar, belli saatlerde evlerinden çıkmamaları şartı getirilmiş, trenle seyahat etmeleri yasaklanmıştır. Ekonomik alanda da Yahudilerin ev ve şirket sahibi olmalarını yasaklayan bir çok karar yürürlüğe girmiştir. Bu gelişmeler nedeniyle Romanya Yahudileri yasa dışı yollardan Filistin’e gitmenin çarelerini aramaya başlamışlar ve Türkiye’yi bir transit yol olarak kullanmak istemişlerdir. Romanyalı Yahudi gençler risk alıp küçük motorlarla Karadeniz’den geçip Filistin’e kaçak olarak geçmeyi denemişlerdir.⁴³

Türk arşiv belgelerinde rastlanılan ve bu döneme ilişkin Filistin’e yasal olarak gitme girişimlerinden ilki 1941 yılının baharında kendini göstermiştir. Bu olay, Türk resmi makamlarını o dönemde meşgul eden gelişmelerdendir. Romanya’lı kaptanın yönetiminde ve kaptan dahil 20 yolcusuyla Türkiye sularına giren Kotra’nın, İstanbul Boğazı’nda Rumeli Feneri’ne bir mil mesafede motoru bozulmuştur. Bunu üzerine Münakalât (Ulaştırma) Bakanlığı Kotra’nın durumunun incelenmesini 16 Mayıs 1941’de bir telgrafla İstanbul Mıntika Liman Başkanı Refik Ayantur’a bildirmiştir. Yapılan araştırma sonrasında Kotra’nın motorunun bozulduğu, “*serbest pratika*”sının olduğu, romorkör ile Büyükdere’ye çekildiği, Romanyalı kaptanın Kotrayı İstanbul’a bıraktıktan sonra, Romanya’ya geri döneceğini söylediği, çekilen yerde motorunun tamir edildikten sonra bir kaptan bulunarak Akdeniz’e çıkacağı o zamanki adıyla Münakalât Bakanlığı’na bildirilmiştir. Dönemin Ulaştırma Bakanı C. K. Yücedağ, Kotra ve Yahudi göçmenlerin durumuna ilişkin bilgileri

⁴² TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No:92.94.10.

⁴³ R. N. Bali, a.g.e., s. 346-347.

Başbakanlığa 20 Mayıs 1941'de bir yazıyla bildirmiştir.⁴⁴ Türk resmî makamlarının yapmış olduğu değerlendirmenin, Kotra'nın tamirinden ve yeni bir kaptanın temin edilmesinden sonra 20 Yahudi göçmenin Filistin'e ulaşmaları sağlanmıştır.

Bu dönemde hem Türk resmî makamlarını, hem de Yahudi kamuoyunu en fazla meşgul eden olayların başında Struma faciası gelmektedir. Yukarıda kısaca bahsedilen nedenlerden dolayı, Romanya Yahudiler için yaşanılmaz yerlerden biri haline gelmiştir. Bu nedenle, Yahudilerin Romanya'dan kaçmak istemeleri gemi sahipleri için de kârlı kazanç kapısı olmuştur. Romanya basınında Filistin'e yolcu taşımak için gemilerin ilanları yer almaya başlamıştır. Bu gemilerden bir de Struma gemisiydi. Struma daha önce Tuna Nehri üzerinde hayvan taşımacılığında kullanılan, 180* tonluk, motoru da deniz yolculuğuna uygun olmayan bir gemiydi.⁴⁵

Struma ile Filistin'e gitmek isteyen, ancak basında yer alan yazılardan dolayı kuşkulanan Yahudiler geminin Filistin'e kadar gidip gidemeyeceğini araştırmışlar, Romen kaptandan rapor istemişlerdir. Raporun olumlu olması nedeniyle yaklaşık 1000 dolar karşılığında satılan 780 bileti almışlardır. Yolcular arasında Romanya Yahudilerinin seçkin insanlarından otuz hekim, yirmi beş avukat, on beş mühendis ve Bükreş Yahudi gençliğinin gelecek vaat edenleri yer almıştır. Yolcuların vizeleri Romanya'da halledilmemiştir. Geminin armatörü Yunanlı Pandelis kendisinin trenle İstanbul'a gemiden önce varacağını, burada Filistin'e transit vize işlemlerini çözeceğini söylemiştir

Gemi 12 Aralık 1941'de Köstence'den İstanbul'a hareket ettiğinde ilanlarda yer alan geminin özelliklerinin hiç birinin gemide bulunmadığı, aslında Yahudi göçmenlerin kandırıldıkları, hayvan barınaklarının kamaraya dönüştürüldüğü, gemide sadece bir mutfak ve tuvaletin olduğu, Romen kaptanın gemi sahibinden rüşvet aldığı ve olumlu rapor yazdığı anlaşılmıştı. Ancak, Romanya'dan bir şekilde ayrılmak gerektiği için, aslında bir anlamda umuda yolculuğa çıkmıştır.⁴⁶ Struma yola çıktıktan sonra motorundaki arıza nedeniyle dura kalka, arızalanıp tamir edilerek 14 Aralık 1941'de Türk boğazlarına gelebilmiştir. Gemi boğaz girişinde işaret sahasını geçtikten sonra güvenlik ağlarına takılmıştır. Askerî kılavuz tarafından kurtarılan gemi 15 Aralık 1941'de Büyükdere kontrol sahasına çekilmiştir.⁴⁷

⁴⁴ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 206.407.31.

* Türk arşiv belgelerinde 148 ton olarak geçmektedir.

⁴⁵ R. N. Bali, a.g.e., 347.

⁴⁶ R. N. Bali, a.g.e., 348-349.

⁴⁷ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171.183.21.

Burada İstanbul Mıntıka Liman Başkanlığı'nın yapmış olduğu incele sonrasında, geminin motorunda çıkan arıza nedeniyle yoluna devam edemeyeceği anlaşılmıştır. Bunun üzerine İstanbul Mıntıka Liman Başkanlığı Struma'nın durumuna ilişkin bilgiyi İstanbul Valiliği'ne iletmıştır. İstanbul Valiliği de gemide bulunan yolcuların nasıl iskân edileceğini ve beslenmelerinin nasıl karşılanacağını İçişleri Bakanlığı'na bildirmiştir.⁴⁸ İçişleri Bakanlığı Kızılay'ın İstanbul Şubesi'nin yolculara yiyecek vermesine izin vermiştir.

Diğer taraftan Türk resmî makamları geminin arızasının nasıl ortaya çıktığını da araştırmışlardır. Yapılan inceleme sonrasında arızanın sadece motorunda değil, aynı zamanda başka yerlerinde de ortaya çıkmış olduğundan, arızaların kasten çıkarılmış olabileceğini de düşünmüşlerdir. Bu ihtimali göz önünde bulundurarak geminin ne şekilde tamir edileceği Ulaştırma Bakanlığı'na sorulmuştur. Ulaştırma Bakanlığı geminin bir an evvel sefere çıkabilecek duruma getirilmesi için İstanbul Mıntıka Liman Başkanlığı Fen İdaresi'ne çalışmaları hızlandırması talimatını vermiştir.⁴⁹

Bir taraftan geminin tamiri yapılmaya çalışılırken, diğer taraftan da Yahudileri kabul edebilecek ülkeler nezdinde de girişimlerde bulunulmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı, başta İngiltere olmak üzere, Struma'nın durumu ve Yahudi göçmenlerin isteklerini 20 Aralık 1941'de Ankara'daki temsilciliklerine bildirmiştir. Dışişleri Bakanlığı özellikle Filistin'i kendi mandası altında tutan ve artık Yahudilerle çatışma aşamasına gelen İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'ndeki girişimlerini yoğunlaştırmıştır. İngiltere'nin Filistin'e vize vermesi halinde, Türkiye olarak Yahudi göçmenlerin Filistin'e ulaşması için her türlü insani yardımı yapacağını açıkça dile getirmiştir. Ancak, İngiltere'nin büyükelçisi Knatchbull-Hugessen İngiltere'nin bu göçmenlerin Filistin'e gitmelerini istemediğini bildirmiştir. İngiltere ile yapılan görüşmeler sonrasında sadece 70 çocuğun Filistin'e gitmesine izin vermesi sağlanmıştır. Aslında anne-baba olmadan çocukların Filistin'e gönderilmesi mümkün olmayacağından, İngiltere işin içinden sıyrılmış, bir anlamda göçmenlere gelmeyin demiştir. Türkiye de sadece çocukların gönderilmesi fikrine sıcak bakmadığı için, çocukların gemiden ayrılmasına izin vermemiş ve bu konuyu müzakere dahi yapmamıştır.

Struma vapurundaki arızanın giderilmesinin uzaması ve Yahudi göçmenlerin Filistin'e gitmelerine İngiltere'nin izin vermemesi, İngiltere'nin bu tavrı nedeniyle de diğer ülkelerin biraz çekingen kalması nedeniyle, gemide beslenme ve sağlık sıkıntıları baş göstermeye başlamıştır. İstanbul'da son 25

⁴⁸ "Vapurları Bozulan Limanımızdaki 750 Yahudi Ne Olacak?", Son Posta, 23 Aralık 1941, s.1.

⁴⁹ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171.183.21.

yılın en ağır kışının yaşanıyor olması, soğuk ve kötü beslenme pek çok göçmenin hasta olmasına neden olmuştur. Vapurdaki doktorların tedavisi, malzeme eksikliği nedeniyle yetersiz kalmıştır. Bu durum, İstanbul Sahil Sıhhiye Merkezi Baştabipliği'nin ve Galata Merkezî Tabipliği'nin raporlarında kendini göstermiştir. Gemideki göçmenlerin sorunları bu raporlarla Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekilliği (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)'ne bildirilmiştir. Dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. H. Atalar imzasıyla 4 Şubat 1942'de Başbakanlığa gönderilen yazıda; "...beslenme ve sıhhat bakımından pek fena bir durumda olan..." Yahudi göçmenlerin gemilerindeki tamiratın biran evvel tamamlanarak yola çıkabilmelerinin temin edilmesi için gerekli kişilere emirlerin verilmesini, aksi takdirde bu günkü durum yüzünden "*aralarında çıkması kuvvetle muhtemel büyük miktarda ölüme*" engel olmak üzere bunların karaya çıkartılması zorunluluğunun ortaya çıkacağı ifade edilmiştir.⁵⁰ Yani, göçmenlerin çok zor durumda olduğu, salgın hastalık ve soğuk nedeniyle toplu ölümlerin gerçekleşebileceği, bu insanların karaya çıkarılmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'nun bu isteği Başbakan adına Müsteşar'ın imzasıyla Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarına 5 Şubat 1942'de bildirilmiş, konuyla ilgilenilmesi istenilmiştir. Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları, gemideki yaşam koşullarının o noktaya gelmediğini düşünmüş olacak ki göçmenlerin karaya çıkmalarına izin verilmemiştir.

Struma vapuru hakkındaki son karar aslında Ulaştırma Bakanlığı'nun Başbakanlığa yazmış olduğu 19 Şubat 1942 tarihli yazıyla verilmiştir. Bu yazıda; geminin tamir edildiği, bu defa da geminin Panama bandıralı olduğu ve Panama Hükümeti'nin Mihver devletlerle (Almanya-İtalya ve Japonya) ile savaş halinde olduğu, gemi kaptanının da Bulgar vatandaşı olduğu ve Bulgaristan'ın da İngiltere ile savaş yapmakta olduğu için yoluna devam etmek istemediği sorun olarak ortaya çıktığından, Yahudi göçmenlerin bir Türk gemisine aktarılmasının ve Panama bandıralı geminin bir Türk romorkörü ile Akdeniz'deki son Türk limanına kadar çekilmesinin imkansız olduğu Başbakanlığa bildirilmiştir.⁵¹

Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları'nın da Ulaştırma Bakanlığı'nun yazısında belirtilen görüşleri tekrar eden yazıları⁵² Başbakanlığa bildirmesinin ardından, bir anlamda son karar Başbakanlığa bırakılmıştır. Başbakanlık, Ulaştırma Bakanlığı'nın yukarıdaki değerlendirmesi, Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarının bu görüşe destek vermesi üzerine, İstanbul Muntıka Liman Başkanlığı Fen İşleri Heyeti tarafından yaptırılan tamir çalışmalarının olumlu bir şekilde

⁵⁰ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 124.881.6.

⁵¹ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171.185.21.

⁵² TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171185.21.

sonuçlanmasının, Struma gemisinin yapmış olduğu seyir denemeleri, yetkili kişilerin vermiş olduğu rapor nedeniyle, yukarıda dile getirilen sebeplerle, yoluna devam etmesi mümkün olmayan vapurun Karadeniz'e çıkartılmasından başka çare olmadığına karar verilmiştir. Geminin bir romörkör ile Karadeniz'e çıkartılması ve şayet gemi Boğaz'a dönecek olursa da geri çevrilmesi, İstanbul Valiliği'ne iletilmiştir.

Bunun üzerine Ulaştırma Bakanlığı'nun tahsis etmiş olduğu Alemdar motörü ile Struma gemisi 23 Şubat 1942'de Karadeniz'e çıkartılmıştır. Struma ertesi gün yani 24 şubat 1942'de Yön Burnu'nun beş altı mil açıklarında, muhtemelen bir Sovyet denizatısından atılan torpidonun sebep olduğu bir patlamayla batmakta olduğu görülmüştür. İçişleri Bakanlığı'nun olayla ilgili olarak 30 Mart 1942 tarihli belgesine göre, derhal tahliye teşkilatı harekete geçmiş ise de şiddetli akıntılar nedeniyle, bütün gayretlere rağmen bir kişi kurtarılmış ve dört cesede ulaşılmıştır. Kazadan sağ olarak kurtulanan, 20 yaşlarındaki Romanya Yahudisi Davit Stoliyer olduğu anlaşılmış, yapmış olduğu açıklamada geminin bir deniz altı tarafından torpillenerek batıldığını söylemiştir.⁵³

Davit Stoliyer iyileştikten sonra 23 Nisan 1942'de Filistin'e gönderilmiştir. Davit Stoliyer'den başka, Struma İstanbul'da iken, Vehbi Koç gibi nüfuzlu kişilerin araya girmesi sonucu gemide bulunan Standard Oil Company of New York şirketinin Romanya'daki müdürü Martin Segal ve eşi, hamile Medea Salamowitz ve karaya çıkmalarına izin verilen beş kişi daha Filistin'e ulaşmıştır. Yani 769 kişiden sadece 9 tanesi Filistin'e göç etmeyi başarmıştır.

Struma faciası II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan üzücü olaylardan biri olmakla beraber, böyle bir sonucun ortaya çıkması tartışılırken o günün şartlarında kalarak, Türkiye'nin takip etmiş olduğu iç ve dış politikaları, İngiltere'nin Yahudilerle Filistin'de yaşamış olduğu sorunları, geminin kaptanlarının uyruğunun ve onların savaşan ülkelerden olup olmadığının ve ortaya çıkan insan tacirlerinin emellerini hep birlikte değerlendirmekte fayda vardır.

Türkiye, Struma vapurunun batışından sonra kendi sularından gerçekleşecek transit geçişler hakkında daha dikkatli olma yoluna gitmiştir. Özellikle Romanya'nın son günlerde 4-5 bin Yahudi'nin tehcirine karar vermesinin ardından, Türk Dışişleri Bakanlığı 7 Ekim 1942'de İçişleri Bakanlığı'na bir bilgilendirme ve uyarı yazısı yazmıştır. Yazılan bu yazıda; Romanya'nın almış olduğu bu karar nedeniyle, ülkeyi her ne pahasına olursa olsun terk etmek zorunda kalan Yahudilerin Filistin'e gitmek için hazırlık

⁵³ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171.185.21.

yaptığı, dört vapur dolusu insanın bu hazırlığı yaptığı, motör ve küçük vapur kiraladıkları, Yahudilere ait paraları bir ecnebî kuryenin Türkiye'ye kaçırıldığı, bunun da Türkiye'nin Bükreş Büyükelçiliği tarafından rapor edildiği ifade edilmiştir. Büyükelçiliğe bildirilen yazıda ise adı geçen Yahudilerin vapurlarının kara ile hiç temas etmeden boğazlardan geçmelerinin mümkün olabileceği, ancak her hangi bir sebeple Yahudilerin karaya çıkmalarına ve Türkiye'de kalmalarına izin verilmeyeceği, böyle bir girişim olursa geri gönderilecekleri önemle vurgulanmıştır.⁵⁴

Aslında Türkiye'nin baştan itibaren politikası budur. Türkiye üzerinden hem deniz, hem de kara yolu ile transit geçmelerine izin vermiştir. Yani deniz yolu ile gidilecekse deniz yolu, karayolu gidilecekse karayolu ile Filistin'e gitmelerine izin vermiştir. Türkiye'de yöntem değişikliğine, burada kalmasına pek sıcak bakmamış, bunu da büyükelçilikleri aracılığıyla duyurmuştur. Ancak, Yahudi göçmenler, çatışma ortamından kurtulduktan sonra İngiltere'nin mandası altındaki Filistin'e gidip yeni bir çatışma alanında yaşamak istemediklerinden, en azından II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'de kalmanın yollarını aramışlardır. Bu yöntemlerden biri de yola çıkmış oldukları gemileri, motörleri Türk kara sularında karaya oturtmak olmuştur. Bunun en güzel örneklerini de, Türk resmî makamlarına göre, Avrupa ve Dora motörlerinin karaya oturtulması olmuştur.⁵⁵

Bu nedenle, Türk hükümeti bu dönemde en fazla Yahudi göçmenin geldiği Romanya, Bulgaristan ve Almanya Hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunmuş, hükümetlerinin haberi ve onayı olmadan vizesiz Yahudi kabilelerinin gelmemesini, özellikle geleceğin de hiçbir şekilde Türk topraklarına uğratılmayacağını, aksi takdirde tedbirler alınacağı duyurulmuştur. Ayrıca, Romanya uyruklu kaptanlarının savaşan devlet tebası olmalarını ileri sürerek, Filistin'e gitmek istemeyerek Adalar ve Akdeniz'den geçerken, hatta Karadeniz sahillerinde bile, gemileri zarar verdirmeden karaya oturttukları, bu yolla Yahudi göçmenleri Türkiye'ye çıkarma gayretleri içerisine girdiklerinden, bunun da Türkiye'yi zor duruma düşürdüğü İçişleri bakanlığı'nca diğer birimlere iletilmiştir. Buna ilave olarak, bu yöntemle Türkiye topraklarına ayak basan Yahudi göçmenlerin yurt dışına atılması bir çok zorluğu beraberinde getirdiği, "*insanî hisleri tabrik suretiyle*" dünya kamuoyu üzerinde, Türkiye'nin sebep olmadığı hareketlerin, Türkiye aleyhinde olumsuz bir havanın oluşmasına sebep olduğu da resmî makamlara bildirilmiştir. Bu nedenle, Türkiye, Mihver Devletlerin işgali altında kalan yerlerde bulunan Yahudilerin karayoluyla Selanik'e, oradan deniz yoluyla Filistin'e gitmelerinin sağlanabileceğini, onları

⁵⁴ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.13.

⁵⁵ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.13.

Selanik'ten götürecekt gemilerin boş olarak boğazlardan geçmesinin mümkün olabileceğini, ancak devletin başına sürekli sorunlar açan insan yüklü gemilerin geçirilmesinin çok mahzurlu olduğu, hatta zengin Yahudilerin hava yoluyla Filistin'e ulaştırılmasının bile mümkün olabileceğini, kendi içinde karara bağlamıştır.⁵⁶

Türkiye'nin böyle bir karar almasına neden olaylar üç yıllık zaman diliminde ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasından önce ve ardından da Avrupa'da hızlanan Yahudi düşmanlığı nedeniyle, pek çok ülke vatandaşı Yahudi göçmenler hayatlarını kurtarabilmek için Deniz yolunu kullanarak Filistin'e ulaşmaya çalışmışlardır. Deniz yolu ile Türkiye'ye ilk Yahudi göçmenler 8 Mart 1939 tarihinde giriş yapmışlardır. 1 Ekim 1942 tarihinde Tacow adlı Romen bandıralı geminin batması ve 120 yolcusunun kurtarılarak karaya çıkartılması üzerine, Türkiye kendisini zor durumda bırakan deniz yolu geçişlerine bir anlamda kısıtlama getirmek zorunda kalmıştır. Ancak, transit geçişleri tamamen kapatmamıştır. 8 Mart 1939-1 Ekim 1942 tarihleri arasında Türkiye'ye deniz yolu ile gelen Yahudi göçmen gemileri, yolcu ve kendilerinin akıbeti aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	Uyruğu	Gelen Adet	Giden Adet	Boğtulan Adet	Kalan Adet	Geminin Adı	Son Çıkış Tarihi	Battığı v Oturduğu
	Romen	54	54	-	-	Tarnsilvanya	08.03.1939	
	Romen	600	600	-	-	İmtı	10.03.1939	
	Alman-Çek	325	325	-	-	Atrato	22.05.1939	
	Alman-Çek	38	380	-	-	Lasparla	25.06.1939	
	Alman-Çek	450	450	-	-	Rim	27.06.1939	
	Alman-Çek	658	658	-	-	Frossola	01.07.1939	
	Romen	700	700	-	-	Patya	30.07.1939	
	Romen	850	850	-	-	Panama (Parkerhill)	09.08.1939	
	Macar	271	271	-	-	Putniçer	16.08.1939	
	İngiliz	142	142	-	-	Harziyon	07.09.1939	
	Bulgar	210	210	-	-	Rudniçer	10.09.1939	
	Romen	1200	1200	-	-	Neomi (Julia)		
	Romen ve B	246	120	125	-	Salvator	1941	Marmara

⁵⁶ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.13.

	Yunan	53	51	-	2	-	11.09.1941	
	Romen	769	2	767*	-	Struma	24.02.1942	Karadeniz
	Romen	36	36	-	-	Mihrace	16.05.1942	
	Romen	21	21	-	-	Dordeval	23.07.1942	
	Romen	14	14	-	-	Euxen	02.08.1942	
	Romen	22	-	-	22	Avrupa	25.08.1942	Karaburu
	Romen	15	-	-	15	Dora	16.09.1942	Karataş'ta
	Romen	120	-	-	120	Tacorw	01.10.1942	Karadeniz
		7.126	6.084	893	159			

Tablo:1⁵⁷

Bu tablodan da anlaşıldığı gibi, 1939-1942 yılları arasında toplam 21 gemi Filistin'e gitmek ve Yahudi göçmenleri buraya ulaştırmak amacıyla Türk kara sularına giriş yapmıştır. Bu gemilerden sadece üç tanesi batmıştır. Bunlar; Romen ve Bular bandıralı Salvator, Romen bandıralı Struma ve Tacorw'dur. Batan gemilerde, Türk arşiv belgelerine göre, 893 yolcu bulunmaktaydı. Batan Tacorw'un ise 246 yolcusundan 120'si Türk makamlarınca kurtarılmıştır. 6.084 kişi ise Deniz yolu ile Filistin'e ulaşmış ve Avrupa'daki Yahudi düşmanlığının getireceği her türlü tehlikeden kurtulmuşlardır.

Türkiye, Yahudi göçmenlerin deniz yoluyla Filistin'e gitmelerini tamamen engelleme yoluna gitmediği için, II. Dünya Savaşı yıllarında zaman zaman Türk bandıralı gemiler de Yahudi göçmenlerin taşınması işinde görevler üstlenmişlerdir. Ancak, bu üstleniş II. Dünya Savaşı'nın ikinci döneminde daha çok karşımıza çıkmaktadır. Yani Almanların hem doğu'da, hem de batıda ağır kayıplar vermeye başladıkları, savaşın İngiltere'nin başını çektiği grubun lehine gelişmeye başladığı 1943 yılından sonradır. Bu dönemde karşımıza çıkan en önemli olay, Mefkure motorunun batırılması, Bülbül ve Morina motorunun da saldırıdan yara almadan kurtulmasıdır.

Romanya Yahudilerini Köstence Limanı'ndan alıp İstanbul'a getirmek için yola çıkmış olan Mefkure, Bülbül ve Morina adındaki Türk bandıralı motörler 4 Ağustos 1944 gece yarısı kimliği belirsiz üç denizaltı tarafından top ateşine tutulmuştur. İlk ateş sonrasında Mefkure orada batmış, 295 Yahudi göçmen ve iki tayfa boğulmuştur. Geminin altı tayfası ve beş göçmen olayda yara almayan Bülbül motörü tarafından kurtarılmıştır. Saldırıdan kurtulan Bülbül, 405 yolcusu ile 5 Ağustos 1944'te saat 20'de İstanbul Boğazı önüne gelmişse de kötü hava şartları nedeniyle geri dönmek zorunda kalmış ve Igneada'nın kuzeyine sığınmıştır. Kırklareli Valiliği'nin kontrolüne alınan

* Belgelere 767 geçmekle birlikte, nüfuzlu ve hasta yolculardan 8 tanesi İstanbul'da karaya çıkartıldığından rakamın 759, sadece bir kişi kurtulduğu için gidenin 1 olması gereklidir.

⁵⁷ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.13.

motördeki yolcuların durumu 6 Ağustos 1944'te İçişleri Bakanlığı'na bildirilmiştir. İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın 9 Ağustos 1944 tarihli yazısıyla gemideki Yahudi göçmenlerin Kırklareli'ne, oradan trenlerle İstanbul'a gönderilmesi ve gerekli kolaylığın sağlanması istenilmiştir.⁵⁸ Göçmenlerin Kırklareli'ne nakledilmesini Kızılay üzerine almış, mültecilerin İstanbul'a ulaşmaları sağlanmıştır.

Transit vize ile gelen, Türkiye'den gönderilen, ancak Suriye makamlarınca Filistin'e gitmelerine izin verilmeyerek yeniden Türkiye'ye gelmek zorunda kalan Yahudi göçmenler meselesi, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'yi meşgul eden ve arşiv belgelerine yansıyan en son gelişmelerden biridir. Suriye resmi makamlarının 105 Yahudi göçmenin ülkelerinden geçmelerine izin vermemesi üzere, Gaziantep'in İslahiye ilçesinde bekletilen bu insanlar için Türk Hükümeti harekete geçmiştir. Konu ile ilgili olarak İçişleri Bakanı Hilmi Uran İslahiye-İstanbul tren hattında bulunan valilik ve kaymakamlara 7 Ekim 1945'te bir yazı yazmıştır. Bu yazıda; Suriye makamlarınca çevrilen 105 Yahudi göçmenin vize işlemleri ile ilgili pürüzler ortadan kaldırılana kadar İstanbul'a geri gönderilmesi, Devlet Demir Yolları işletmesine emir verileceği, Yahudi göçmenlerin İstanbul'a geldiklerinde Yahudi teşkilatına (İstanbul Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı) teslim edileceği, bunların her türlü masraflarının kendileri ve bu teşkilat tarafından karşılanacağı, bunların sevkleri trenle Suriye'ye ve vapurla Filistin'e yapılacağı zaman bu teşkilattan alınacakları için, teslimin liste ve imza karşılığında yapılması istenilmiştir.⁵⁹

Bu dönemde Türkiye'nin çözüm arayışına girmiş olduğu Yahudi göçmenler sorunundan en sonuncusu yine Suriye'nin tutumu yüzünden ortaya çıkmıştır. Türkiye Filistin'e gitmek amacıyla transit vize alan Yahudi göçmenlerin Suriye'ye kadar ulaşması noktasında üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Ancak, Suriye makamları göçmenlerin Suriye'ye girişlerini engellemişlerdir. Bunun üzerine 1 Romen, 2 İspanyol, 1 İngiliz ve 143 Bulgar pasportlu toplam 147 Yahudi göçmen yeniden İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Türkiye, Suriye makamları nezdindeki temaslarından olumlu sonuç alamayınca, bu göçmenlerin tren yolu ile Suriye üzerinden Filistin'e gitmelerinin zor olduğunu anlayınca, İstanbul'da bulunan Yahudileri 16 Ekim 1945'te Aksu vapuruna bindirerek Filistin'in Hayfa limanı'na göndermiştir.

Türkiye, bir taraftan "*ihtiyatlı dış politika*" ve her ne pahasına olursa olsun II. Dünya Savaşı'nın dışında kalabilmek için stratejiler geliştirirken, diğer taraftan da Avrupa ülkelerindeki Yahudi düşmanlığı nedeniyle Musevilerin Filistin'e ulaşma çabalarına da kayıtsız kalamamıştır. Başta Romanya olmak

⁵⁸ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 117.814.3.

⁵⁹ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 110.736.18.

üzere hemen hemen bütün Avrupa ülkesinin vatandaşı durumunda olan ve can havliyle Türkiye üzerinden Filistin'e gitmek için her türlü yola başvuran Yahudi göçmenlere, tarihî sorumluluk ve Türk devleti'ne yakışır bir tavırla, günün şartlarında elinden gelen her türlü yardımı yapmıştır. Türkiye'nin bu tutumu dünyanın çeşitli yerlerindeki Yahudi teşkilatları tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu nedenle, Filistin Yahudi Ajansı Başkanı Haim Weizmann da, Yahudiler ve göçmenler adına, yardımlarından dolayı Türkiye'ye teşekkür etmiştir.

Filistin Yahudi Ajansı Başkanı Haim Weizmann 24 Ocak 1945'te Dışişleri Bakanlığı Hususi (Özel) Kalem Müdürü Şadi Kodar'a göndermiş olduğu teşekkür mektubunda; *"Ekselans, Musevi göçmenlerinin Türkiye tarihiyle Filistin'e transit geçmelerini tanzim hususunda hükümetinizin ibraz ettiği yardım ve muaveneti Türkiye'deki mümessilimizden derin bir memnuniyetle öğrendim. Bu hususta Türk makamları tarafından itibaz olunan insanî ve müşfik hatt-ı hareket binlerce Musevi mültecisinin düşman işgali altındaki memleketlerden kurtarılması için amil olmuştur. Bu yardımdan dolayı samimi teşekkürlerimizi lütfen kabul buyurunuz. Bu çok müsta'cel (acil) meselede zat-ı devletlerinizin dostane ve muavenetkâr alakalarına devam edeceğine emin bulunuyorum"* ifadelerine yer vermiştir.⁶⁰ Bu mektupla, Haim Weizmann, Türkiye'nin bu süreçte takip etmiş olduğu politika ve yapmış olduğu yardımlar nedeniyle Dışişleri Bakanlığı nezdinde Türk Hükümeti'ne ve Devleti'ne teşekkür etmiştir.

Sonuç

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte başta Almanya olmak üzere, Almanya'nın etkisi ve tehdidi altındaki ülkelerdeki Yahudiler, dünyanın başka yerlerine de gitmekle birlikte, İngiliz mandası altındaki Filistin'e hem yasal, hem de kaçak yollarla göçe başlamışlardır. Ancak, İngiliz mandası altındaki Filistin yönetiminin elinde kısıtlı sayıda göçmen sertifikası var olmuştur. Göç sertifikası bulunmayan Yahudilerin Filistin'e ulaşmaları halinde dahi geri göndermeler yaşanmıştır. Fakat, bu durum dahi Nazi işgali altındaki yerlerde öldürülme korkusu ve tehlikesi yaşayan Yahudilerin, göç sertifikası temin edememeleri halinde bile, can havliyle her türlü yola başvurarak, Filistin'e gitmek için yola çıkmalarını engellememiştir. Bu süreçte, Yahudilerin Filistin'e ulaşmak için kullanmış oldukları güzergâh ve ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.

Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında karşılaşacağı bu sorununun çözümüne ilişkin anlayışını ve tavrını, savaş sırasında takip etmiş olduğu dış politika bağlamında oluşturmuştur. Bir yandan Yahudi göçü nedeniyle İngiltere'yi

⁶⁰ TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 110.736.16.

Filistin'de zor durumda bırakmamak, diğer yandan Yahudi nüfusuna fazla sayıda kapılarını açarak Almanya'nın tepkisini çekmemek, öbür yandan da asırlardan beri takip etmiş olduğu mazlum milletlere yardım etme anlayışı içerisinde, bu sorunun çözümüne yaklaşmış olduğu belgelerden anlaşılmıştır.

Bu nedenle, Türkiye'den transit geçip Filistin'e gidecek olan Yahudi göçmenler için Türk resmî makamlarının izniyle Sohnut Türkiye'de bir temsilcilik açmıştır. Bu temsilciliğin başına daha önce Sohnut adına Cenevre'de görev yapmış olan Haim Barlas getirilmiş, 1940 yılının Ağustos ayında da İstanbul'a gelerek çalışmalarına başlamıştır. Yabancı dernek ve kuruluşların Türkiye'de temsilcilik açması yasak olmasına rağmen, Sohnut Başkanı Haim Weizmann'ın İngiliz ve Türk makamları ile yapmış olduğu görüşmeler sonrasında, Haim Barlas'ın Sohnut'un resmî temsilcisi olarak Türkiye'ye yerleşmesine izin verilmiştir.

Türk Hükümeti daha önceki yani 1938 yılında yayınlanmış kararnameye dayanarak, bazen tek kişiye özel, bazen de toplu olarak Türkiye üzerinden Filistin'e gitmek için başvuruda bulunan Yahudilere gerekli transit geçiş iznini vermiştir. Bu iznin verilmesini sağlayan kararnamelerde dönemin Cumhurbaşkanı'nın, Başbakanın, bazen de Başbakan Vekili'nin ve diğer 13 bakanın imzası yer almıştır.

Türk Hükümeti'nin Filistin'e gitmeleri amacıyla transit vize vermiş olduğu insanları iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye üzerinden Filistin'e transit geçmek için kişisel başvuru yapanlardır. Bunlar ya tek başlarına, ya da eşleriyle birlikte, veya Filistin'deki eşinin yanına gitmek için transit vize başvurusunda bulunanlardır. Bu başvurulardan ilki 25 Mayıs 1940'ta yapılmış ve başvuru sahibine transit vize verilmiştir. Bu grupta yer alan, belgelere yansıyan, toplam 8 kişiye Türkiye tarafından transit vize verilmiş, bu kişilerin Filistin'e geçmeleri sağlanmıştır.

Türk Hükümeti'nin Filistin'e gitmeleri amacıyla transit vize vermiş olduğu insanların diğer grubunu ise, kendisi veya ailesi için değil, toplu olarak geçiş yapmak isteyen Yahudi göçmenler meydana getirmiştir. Bu gruba ilişkin belgelerde rastlanılan ilk vize alma işlemi 25 Ağustos 1940'ta tamamlanmıştır. Türkiye değişik Avrupa ülkelerinden kendisine toplu olarak vize başvurusunda bulunan toplam 5.889 Yahudi göçmene bu dönemde transit vize vermiştir. Bu rakama bireysel vize alan 8 kişi eklendiğinde, Türkiye'nin 5.897 kişiye karayoluyla Filistin'e geçiş izni verdiği anlaşılmaktadır.

Türk Hükümeti Filistin'e gitmek amacıyla kendisine yapılan hem bireysel, hem de toplu transit vize başvurularını genellikle onaylamış, Türkiye'de kalmadan doğrudan Filistin'e gitmeleri şartıyla, onlar için gerekli düzenlemeleri hemen hemen zamanında yerine getirmiş, ailelerin, insanların birbirleriyle

kucaklaşmalarını sağlamıştır. Ancak, Türk Hükümeti bazı Yahudi göçmenlerin transit vize isteklerini bazı nedenlerle geri çevirmiş, bazılarını da belli bir süre Türkiye'de yaşamaları şartıyla onay vermiştir.

Bu sayede, Yahudi göçmenlerin istediği ölçüde olmasa bile, başka ülke vatandaşı olan ve pasaportları bulunan Yahudi göçmenlerin Filistin'e ulaşmaları sağlanmıştır. Ancak, Hükümetin böyle bir çalışma içerisinde olması ve Yahudilere vize verilerek Filistin'e ulaştırılması Türkiye'de Yahudi karşıtı olan bazı kesimler tarafından tepkiyle karşılanmış, harekete geçmelerine neden olmuştur. Bu nedenle, Türkiye bir taraftan ülkedeki Yahudi nüfusun fazla sayıda artmasını engellemeye çalışırken, diğer taraftan da ülkede Yahudi düşmanlığına sebep olacak hareketlerin de önüne geçmeye çalışmıştır.

Yahudi göçmenlerin yasal, genellikle de yasal olmayan yollarla, Filistin'e ulaşma çabaları, yaşanan olaylar Türkiye açısından bir takım sorunlar ortaya çıkarmıştır. Türk Hükümeti her ne pahasına olursa olsun savaşın dışında kalabilme anlayışı nedeniyle, ortaya çıkan sorunların çözümünde çok rahat davranışlar sergileyememiştir. Türkiye'nin bazı dengeleri korumak ve kaygıları gidermek için, dış politikada olduğu gibi, "*ibtiyathı politika*" takip etmiş olduğu sorunların başında, kaçak olarak ve deniz yoluyla Türkiye'ye gelen Yahudi göçmenler meselesi gelmektedir. Bu dönemde hem Türk resmî makamlarını, hem de Yahudi kamuoyunu en fazla meşgul eden olayların başında Struma faciası gelmektedir.

Struma faciası, II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan üzücü olaylardan biri olmakla beraber, böyle bir sonucun ortaya çıkması tartışılırken o günün şartlarında kalarak, Türkiye'nin takip etmiş olduğu iç ve dış politikaları, İngiltere'nin Yahudilerle Filistin'de yaşamış olduğu sorunları, geminin kaptanlarının uyruğunun ve onların savaşan ülkelere olup olmadığının ve ortaya çıkan insan tacirlerinin emellerini hep birlikte değerlendirmekte fayda vardır.

Türkiye, Struma vapurunun batışından sonra kendi sularından gerçekleşecek transit geçişler hakkında daha dikkatli olma yoluna gitmiştir. Aslında, Türkiye'nin baştan itibaren politikası budur. Türkiye üzerinden hem deniz, hem de kara yolu ile transit geçmelerine izin vermiştir. Yani deniz yolu ile gidilecekse deniz yolu, karayolu gidilecekse karayolu ile Filistin'e gitmelerine izin vermiştir. Türkiye'de yöntem değişikliğine, burada kalmasına pek sıcak bakmamış, bunu da büyükelçilikleri aracılığıyla duyurmuştur. Ancak, Yahudi göçmenler, çatışma ortamından kurtulduktan sonra İngiltere'nin mandası altındaki Filistin'e gidip yeni bir çatışma alanında yaşamak istemediklerinden, en azından II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'de kalmanın yollarını aramışlardır.

Türkiye'nin böyle bir karar almasına neden olaylar üç yıllık zaman diliminde ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasından önce ve ardından da Avrupa'da hızlanan Yahudi karşıtlığı-düşmanlığı nedeniyle, pek çok ülke vatandaşı Yahudi göçmen hayatlarını kurtarabilmek için deniz yolunu kullanarak Filistin'e ulaşmaya çalışmıştır. Deniz yolu ile Türkiye'ye ilk Yahudi göçmenler 8 Mart 1939 tarihinde giriş yapmıştır. 1 Ekim 1942'de Tacow adlı Romen bandıralı geminin batması ve 120 yolcusunun kurtarılarak karaya çıkartılması üzerine, Türkiye kendisini zor durumda bırakan deniz yolu geçişlerine bir anlamda kısıtlama getirmek zorunda kalmıştır. Ancak, transit geçişleri tamamen kapatmamıştır. Türk belgelerine göre, 8 Mart 1939-1 Ekim 1942 tarihleri arasında Türkiye'ye deniz yolu ile gelen ve buradan Filistin'e giden Yahudi göçmen sayısı 6.084 kişidir. Bu rakama kara yoluyla transit olarak Filistin'e geçenler eklendiğinde, Türkiye'nin bu dönemde 11.981 Yahudi göçmenin Filistin'e ulaşmasını sağladığı anlaşılmaktadır.

Türkiye, Yahudi göçmenlerin deniz yoluyla Filistin'e gitmelerini tamamen engelleme yoluna gitmediği için, II. Dünya Savaşı yıllarında zaman zaman Türk bandıralı gemiler de Yahudi göçmenlerin taşınması işinde görevler üstlenmişlerdir. Ancak, bu üstleniş II. Dünya Savaşı'nın ikinci döneminde daha çok karşımıza çıkmaktadır. Yani, Almanların hem doğu'da, hem de batıda ağır kayıplar vermeye başladıkları, savaşın İngiltere'nin başını çektiği grubun lehine gelişmeye başladığı 1943 yılından sonradır.

Türkiye'nin çeşitli ülkelerin pasaportlarına, İngiliz ve Fransız vizelerine sahip olan Yahudi göçmenlerin topraklarından geçmesine izin vermesi ve onlara her türlü yardımı yapması nedeniyle, İstanbul'daki Filistin Musevi Muhacerât Şubesi Ajansı Genel Başkanı Haim Barlas tarafından Türkiye'ye teşekkür edilmiştir. Bu konuda Haim Barlas Başbakan Dr. Refik Saydam'a 9 Aralık 1940'ta bir teşekkür yazısı göndermiştir.

Türkiye, bir taraftan "*ihtiyatlı dış politika*" ve her ne pahasına olursa olsun II. Dünya Savaşı'nın dışında kalabilmek için stratejiler geliştirirken, diğer taraftan da Avrupa ülkelerindeki Yahudi karşıtlığı-düşmanlığı nedeniyle Musevilerin Filistin'e ulaşma çabalarına da kayıtsız kalamamıştır. Başta Romanya olmak üzere, hemen hemen bütün Avrupa ülkesinin vatandaşı durumunda olan ve can havliyle Türkiye üzerinden Filistin'e gitmek için her türlü yola başvuran Yahudi göçmenlere, tarihî sorumluluk ve Türk devleti'ne yakışır bir tavırla, günün şartlarında elinden gelen her türlü yardımı yapmıştır. Türkiye'nin bu tutumu dünyanın çeşitli yerlerindeki Yahudi teşkilatları tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu nedenle, Filistin Yahudi Ajansı Başkanı Haim Weizmann da, Yahudiler ve göçmenler adına, 24 Ocak 1945'te Dışişleri Bakanlığı'na göndermiş olduğu mektupta, yardımlarından dolayı Türkiye'ye teşekkür etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.7
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.13
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 99.641.17
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 110.736.16
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 110.736.18
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 117.814.3
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 124.881.6
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171.183.21
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 171.185.21
 TCBCA, Fon Kodu: 030.10, Belge No: 206.407.31
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18.01.02, Belge No: 85.111.12
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91.57.4
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91.66.8
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 91.70.9
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.76.14
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.85.5
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.85.19
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.87.14
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.88.4
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.94.10
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 92.94.15
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 93.117.7
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 93.120.20
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 99.641.7
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 106.75.13
 TCBCA, Fon Kodu: 030.18. 01.02., Belge No: 106.75.15
 “Vapurları Bozulan Limanımızdaki 750 Yahudi Ne Olacak?” Son Posta, 23 Aralık 1941, s.1.
 ARI, T., Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul 2007.
 ARMAOĞLU, F., Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.
 AVİNERİ, S., The Making of Modern Zionizm, Weidenfeld and Nicholson, London 1982.
 AVNERİ, A. L., The Claim of Dispossession-Jewish Land Settlement and the Arabs, 1878-1948, Transaction Boks, New Brunswick and London 1984.
 BALI, R. N., Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945), İletişim Yayınları, Ankara 2005.

- CAHEN, Cl., "Zimme" İslâm Ansiklopedisi, Cilt:13, İstanbul 1993, Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, s. 566-571.
- DARKOT, B., "Filistin", İslam Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi. İstanbul 1993, s. 636-638.
- KARASAPAN, C. T., Filistin ve Şark-ül-Ürdün, 2 Cilt, Ahmet İhsan Basımevi Ltd., İstanbul 1942.
- KIRK, G., The Middle East in the War (A Survey of International Affairs, 1939-1946), London Oxford University Press-Rolay Institute of International Affairs, London 1952.
- KODAL, T., Paylaşılmayan Toprak Türk Basınına Göre Musul Meselesi, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.
- MOORE, J. N., (Ed.), The Arab-Israeli Conflict Vol.I: Readings, Vol.II: Documents, Princetion University Press, Princetion 1974.
- ÖKE, M. K., "Siyonistlerin İttihatçılar Nezdindeki Başansız Girişimleri" Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan, Cilt:2, İst. Üniv. Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını İstanbul 1982, s. 121-132.
- SACHAR, H. M., The Course of Modern Jewish History, The World Publishing Co., Cleveland 1958.
- SOKOLOV, N., History of Zionizm, 2 Vols, Longmans, New York 1919.
- UÇAROL, R., Siyasî Tarih, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1985.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., Osmanlı Tarihi, Cilt:II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988.
- YILDIZ, H. D., (Ed.), Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, İstanbul 1992.

ABSTRACT**JEWISH MIGRATIONS TO PALESTINE THOROUGH TURKEY DURING WORLD WAR II (1939-1945) ACCORDİNG TO TURKISH ARCHİVE DOCUMENTS**

In this study, the subject is the migrations of the Jewish to Palestine through Turkey during the years of World War II (1939-1945). Thus the migrations of the Jewish to Palestine before the World War II, their strives in this context and attitudes of the eminent countries against that case have been mentioned briefly in the introduction section of the study. In the main part of the study, their migration movement through Turkey after the World War II, the demand for transit pass visa from Turkey, the attitude of Turkey and those who got visa have been explained based on the documents of the Paper Office of the Prime Ministry. In the second part, the problems faced during the migration, the attitude of Turkey and its precautions and solutions have been revealed according to the documents. In the final section, thanking of Palestine Jewish Agency to the Turkish goverment for its mediator, conciliator attitude against the problem, and for the things Turkey did for the problem have been revealed according to the document.

Keywords: Second World War, Turkey, Palestine, Jewish, Migration.

ÖZET

Bu çalışmada, Yahudilerin II. Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında Türkiye üzerinden Filistin'e gerçekleştirmiş oldukları göç konu edilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın giriş kısmında Yahudilerin II. Dünya Savaşı öncesinde Filistin'e yapmış oldukları göçlerden, bu bağlamda yapmış oldukları çalışmalardan ve büyük devletlerin bu konu karşısındaki tutumları hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Çalışmanın asıl kısmında ise, ilk olarak, II. Dünya Savaşı başladıktan hemen sonra Türkiye üzerinden yapmış oldukları göç hareketi, Türkiye'den transit geçiş vizesi istenmesi, Türkiye'nin tutumu ve vize alanlar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan belgelere dayanılarak, açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında, yapılan bu göçler sırasında karşılaşılan sorunlar, Türkiye'nin tutumu, almış olduğu tedbirler ve çözümler belgelerle göz önüne serilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise, Türkiye'nin bu sorun karşısındaki arabulucu, uzlaştırıcı tutumu, yapıp-etdikleri nedeniyle Filistin Yahudi Ajansı'nun Türk Hükümeti'ne yapmış olduğu teşekkür belgeyle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Türkiye, Filistin, Yahudi, Göç